

Politica sovietică față de Biserica Ortodoxă din R.S.S.M.

Pactul sovieto-german din 23 august 1939 a șocat opinia publică europeană, căci, după ce ani în șir cele două mari puteri totalitare s-au atacat reciproc cu vehemență rar întâlnită, deveneau “peste noapte” prietene. Pactul Ribbentrop-Molotov nu a fost un act politic de moment, ci rezultatul unui calcul temeinic elaborat de ambele părți, fiecare satisfăcându-și “poftele” expansioniste. De fapt, cele două puteri și-au delimitat sferile de influență în Europa, cu prețul desființării sau mutilării unor state suverane. Printre ele era și România Mare, care s-a pomenit într-o situație internațională fără precedent. Izolarea politică, diplomatică și militară a României, creată de erodarea sistemului ei de alianțe, s-a agravat considerabil prin încheierea acestui pact și a anexei sale secrete, care constituia un atentat la adresa statului unitar român.

Așadar, marile puteri se înțeleaseră asupra sfărâmării integrității teritoriale a României, guvernul de la Moscova primind “undă verde” de la Berlin și Roma pentru anexarea Basarabiei. Astfel, observăm tangența cu anul 1812, când, la fel, Basarabia este o “monedă de schimb” sau o “mascotă” a jocului dintre marile puteri, și atunci și acum - Turcia sau Germania nu aveau niciun drept istoric, juridic sau moral să negocieze pe baza Basarabiei, cedând-o Imperiului Țarist sau Uniunii Sovietice.

Imediat după înaintarea ultimatumului în care sovieticii au ordonat ca administrația românească să părăsească Basarabia în timp cinci de zile, militarii sovietici au început să treacă frontiera în noaptea de 27 spre 28 iunie, fără să aștepte răspunsul oficial al guvernului de la București. Trupele sovietice motorizate au înaintat rapid, astfel că teritoriul a fost ocupat în decurs de două zile, nu de cinci, așa cum se preconiza în înțelegerea mutuală. Prezența militară ”a fost etalată în timpul paradei militare dirijate de generalul Gh. Jucov, în ziua de 28 iunie, la Chișinău, dar mai ales la parada din 6 iulie 1940, a doua manifestare avându-i în calitate de invitați de onoare pe militarii S.S. din Germania, încolonați pe strada principală a orașului. (...) la tribuna confecționată (...) s-au aflat N. Hrușciiov, conducătorul partidului comunist din Ucraina, S. Timoșenko, comisarul apărării al U.R.S.S. și L. Mehlis, șeful Direcției politice a armatei roșii”

”Modificarea graniței sovieto-române din vara anului 1940 a condus la importante deplasări de populație: funcționari, militari, preoți, intelectuali, jandarmi, polițiști, agricultori, juriști, liber profesioniști – mai mult de 400 mii de oameni – au părăsit Basarabia și Nordul Bucovinei, în timp ce 150 mii de persoane – muncitori sezonieri, ostași în armata română, persoane de rit mozaic – au plecat din România în U.R.S.S.” Fluxul de refugiați era mare, însă și mai mare era “jalea și amărăciunea, căci cu cei ce se refugiau pleca o stăpânire românească, dar nu și o cultură națională și o religie creștină de două mii de ani” . O parte mică a preoților a reușit să se refugieze, răspândindu-se pe întreg cuprinsul României, mulți însă au rămas în Basarabia, fiind alături de durerea credincioșilor.

Printre prioritățile regimului sovietic comunist se număra distrugerea vestigiilor românești. În lista lor se înscriau majoritatea monumentelor realizate în perioada interbelică. Unul dintre ele, înălțat de Societatea ”Mormintele Eroilor

Căzuți în Război”, inaugurat la Chișinău în 1923, s-a numit ”Apostolii Basarabiei Alexei Mateevici, Simeon Murafa, Andrei Hodorogea”, și a fost distrus de autoritățile comuniste în 1940 .

Deci, în urma ocupației sovietice din 1940 Mitropolia Basarabiei a fost silită să-și întrerupă activitatea. ”La 28 iunie 1940, când Armata Sovietică intra în Basarabia, aici funcționau 1.090 biserici ortodoxe și 28 de mănăstiri” . În primul rând trebuie notat că în locul ierarhilor români siliți să se refugieze la București, noile autorități sovietice au trimis aici, în toamna anului 1940, pe episcopul rus Alexie de Tula, care s-a instalat într-o casă particulară din Chișinău. De îndată a dat dispoziții ca slujbele să se facă în slavonește, iar Crăciunul și celelalte sărbători să se țină după stilul vechi. Activitatea lui s-a redus la viața liturgică. A rămas la Chișinău până la 24 iunie 1941, când a fost arestat tot de sovietici .

Pe data de 13 septembrie 1940 s-a adoptat Hotărârea nr. 142-H Cu privire la confiscarea cărților bisericești de toate riturile și ale sectelor religioase, care a constituit și prima decizie a autorităților comuniste împotriva vieții bisericești din Basarabia. Tot atunci, s-a decretat și trecerea în posesia statului a tuturor bunurilor bisericești: pământ, inventar, imobil . ”La scurt timp după 28 iunie, autoritățile bolșevice au deschis la Chișinău patru muzee, inclusiv așa-numitul Muzeu Antireligios, amplasat în capela liceului de fete Regina Maria. Muzeul includea patru secții: Istoria religiei și ateismul, Religia și știința, Religia și statul, ultima secție având misiunea de a demonstra rolul nefast al religiei pentru construcția socialismului” .

”Dacă privim în trecutul Bisericii noastre cu greu se mai pot găsi pagini echivalente în tragism cu cel pe care experimentul comunist le-a adus, odată cu anul 1940, și pe meleagurile românești” , consemnează cercetătorii domeniului □.

Relatările martorilor oculari, făcute după mai bine de 50 de ani sunt zguduitoare. Autoritățile bolșevice au comis multe crime chiar în subteranele Palatului Mitropolitan din Chișinău, unde se aflase Consistoriul Bisericesc și fabrica de luminări, iar sovieticii stabiliseră secția de spionaj a N.K.V.D.-ului. Aici s-au găsit și instrumentele de tortură. ”Paraclisul Palatului Mitropolitan din Chișinău a fost transformat în Palatul pionierilor, capela Seminarului Teologic, facultatea de Teologie, alte capele au fost transformate în școli și spitale; capela Mitropoliei a devenit sală de cinematograf; biserica Liceului Militar a fost transformată în sală de dans; capela Liceului Regina Maria a fost transformată în muzeu; biserica Seminarului Teologic a devenit Arhivă de Istorie a N.K.V.D.-ului etc”. Majoritatea bisericilor din Chișinău au fost transformate în depozite, grajduri, săli de spectacole, cinematografe, rămânând active doar trei dintre ele. Crucile de pe turla au fost coborâte, iar cele în relief au fost acoperite cu panouri roșii ce reprezentau secera și ciocanul sau portretele lui Stalin și Lenin .

Într-adevăr, instituțiile bisericești, preoții și slujitorii bisericilor au fost cel mai mult afectați de invadarea comunistă. După cum afirmă Mihai Pelin, “mai ales preoții au fost împiedicați să se evacueze, iar bagajele lor erau abuziv confiscate” . Autoritățile bolșevice separau comunitățile sătești de conducătorii spirituali prin cele mai odioase metode: - asasinări ale preoților; - schilodări; - maltratări psihice și fizice; - preoți care au fost arși de vii etc. Preotul Alexandra Baltaga, deputat în

Sfatul Țării, care a proclamat Unirea, la sfârșitul lunii august 1940, a fost arestat, anchetat și întemnițat. ”Un caz fără precedent l-a constituit profanarea mormântului episcopului Atanasie Parhomovici de Novocercask, mort în 1909, pe care bolșevicii l-au deshumat, au luat engolpionul de aur, împodobit cu diamante, crucea și alte odoare scumpe, au lăsat sicriul de metal pe o grămadă de gunoi din grădina Mitropoliei, iar oasele le-au aruncat într-o groapă cu murdării. Preotul Efreem Tighineanul, asistat de consilierii eparhiali și de clerul orașului, a adunat osemintele și le-a reînhumat” .

Organe represive sovietice au jefuit și devastat numeroase mănăstiri, cauzând distrugerii materiale însemnate, dar și pierderi de vieți omenești. În noiembrie 1940, Mănăstirea Frumoasa din Orhei a fost transformată în casă de odihnă, iar late trei mănăstiri au trecut în posesia Ministerului Ocrotirii Sănătății: mănăstirea Suruceni din județul Chișinău a fost transformată în spital; mănăstirea Hârjauca din județul Chișinău a devenit spital republican; mănăstirea Curchi a fost transformată în spital pentru bolnavii de tuberculoză. Mănăstirea Hârbovăț a fost desființată și reorganizată în azil pentru copiii orfani .

Regimul sovietic a impus Bisericii impozitari exagerate: se impozita atât clădirea bisericii, cât și dreptul preoților de a oficia serviciul divin. Sumele de asigurare erau enorme: calculate astfel, încât să nu dea preoților posibilitatea de a le achita. Biserica din Cahul, de exemplu, trebuia să plătească un impozit de 70.000 de ruble anual, iar pentru dreptul de a oficia, se stabilise impozitul de 1.500 ruble. Pe lângă impozitele exagerate, slujitori bisericești erau obligați să presteze și unele munci de corvoadă. De exemplu, în ziua de Paști, preotul Sava Draguțan din comuna Cimișeni, plasa Budești, județul Lăpușna a fost trimis să scoată cartofi, iar oamenii din sat aduși cu forța să ”admire” această scenă .

Deci, preoții, au fost printre cei dintâi represați și maltratați atât din cauza concepțiilor ateiste ale sovieticilor, cât și ca urmare a considerației de care se bucurau slujitorii altarului din parte enoriașilor. În baza surselor arhivistice, se estimează că autoritățile sovietice au exterminat în anii 1940-1941 în total 52 de slujitori bisericești .

Devastarea, distrugerea, închiderea a numeroase locașuri de cult, maltratarea și batjocura – acestea sunt cuvintele care descriu situația apocaliptică din anul 1940 vis-à-vis de spiritualitatea din Basarabia. Însă, raporturile autorităților sovietici cu Biserica în plan neoficial n-au fost totuși liniare. Unii soldați și funcționari au înțeles să beneficieze de faptul că au intrat într-un ținut unde existau lăcașe de cult și frecventau Biserica, însă clandestin, pentru a nu fi surprinși de superiorii lor. Miniștri, funcționari de rang înalt, militari și chiar oameni de partid invitau preoți la domiciliu, pentru a primi sfintele taine .

Calvarul comunismului, început pe teritoriul Basarabiei din anii 1940-1941, continuă și mai inuman la a doua ocupație sovietică, atunci când la 24 august 1944 armata roșie a pătruns în Chișinău. Printre primele victime ale regimului totalitar au fost și acei puțini preoții, călugării și ierarhii basarabeni care nu au dorit să-și părăsească enoriașii. Se estima, că majoritatea clerului bisericesc au fost evacuați organizat de către administrația română.

În anii represiunilor cu caracter de ”purificare de elemente dușmănoase” 1944-1949, dar și mai târziu, mulți preoți și călugări din cei rămași au fost arestați, torturați, uciși sau deportați în Siberia, Kazahstan și în alte părți ale U.R.S.S-ului. Cei lăsați la parohiile lor erau permanent supravegheați de organele K.G.B., fiindu-le impuse impozite grele și diferite restricții. Din cele peste o mie de biserici din Basarabia, în 1956 au rămas active numai 544 de biserici. Bunurile Bisericii din Basarabia au trecut în proprietatea statului; obiecte de valoare din biserici și mănăstiri au fost duse la muzeele de stat sau la Patriarhia Moscovei. Noile generații de preoți din Basarabia s-au format în Seminarul din Odesa, iar o parte infimă a ajuns și la Academii teologice din Zagorsk (lângă Moscova) și Leningrad. Unor tineri basarabeni și bucovineni intrați în cinul monahal li se încredințau – după terminarea studiilor teologice – diferite posturi de răspundere în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse, chiar cârmuirea unor eparhii din interiorul fostei Uniuni Sovietice, pentru a-i îndepărta de conaționali lor. Iar aici, în Basarabia majoritatea parohiilor erau păstorite de preoți recrutați din rândul cântăreților și al credincioșilor, deci fără pregătire teologică.

În multe parohii după 1960 au fost numiți preoți de alt neam, care oficiau slujbele divine numai în limba slavonă; corurile și cântăreții foloseau melodiile specifice Bisericii ruse. S-a introdus ”stilul vechi”. Obiectele de cult erau procurate cu mare greutate de la Patriarhia Moscovei, purtând și ele amprenta artei bisericesti rusești. Lipsa cărților de cult în românește a fost un alt motiv care a dus la ”slavonizarea” cultului, preoții basarabeni fiind nevoiți să-și procure cărțile de cult numai la Moscova. Corespondența cu centrul eparhial de la Chișinău se făcea numai în limba rusă. În spiritul acestei politici căsătoriile mixte au constituit un tradițional mijloc de rusificare.

După 1958, în perioada lui Hrușcirov și Brejnev, a urmat o nouă etapă în lupta împotriva religiei, fiind închise alte peste 300 de biserici ortodoxe, încât către anul 1988 au rămas deschise numai 193 de biserici, în care activau 230 de preoți, 12 diaconi și 114 cântăreți. La fel au fost desființate, rând pe rând, dar mai ales după Hotărârea nr. 18 a ședinței biroului C. C. al P. C. M. din 23.01.1959, cele 15 mănăstiri și schituri, rămânând să activeze doar mănăstirea Japca, în care trăiau călugărițe de naționalitate rusă și poloneză, fiind cunoscute încă din perioada interbelică drept partizane ale ideilor panslaviste și a ”stilului vechi”.

La nivelul juridico-administrativ, în locul Mitropoliei Basarabiei a fost organizată la Chișinău o simplă Episcopie, (mai târziu Arhiepiscopie), subordonată Patriarhiei Moscovei, iar în locul Mitropoliei Bucovinei, o Episcopie cu sediul la Cernăuți, în cadrul Exarhatului Ucrainei, dependent tot de Moscova. Episcopiile Cetății Albe, Ismailului și Hotinului (Bălți) au fost desființate. La cârma celor două eparhii care au rămas – Chișinău și Cernăuți – au fost numiți ierarhi ruși sau ucraineni. Astfel, la Chișinău au fost numiți: episcopii Ieronim Zaharov (decembrie 1944 – februarie 1947) și Benedict Poleacov (februarie 1947 – iunie 1948), arhiepiscopul Nectarie Grigoriev (iunie 1948 – 9 martie 1969), arhiepiscopul Varfolomeu Gondarovski (martie 1969 – octombrie 1972), arhiepiscopul Ionatan Karpolovici (octombrie 1972 – mai 1987) și mitropolit Serapion Fadeev (mai 1987 – iulie 1989) .

Este bine cunoscută politica antireligioasă a regimului sovietic și tendința lor de a folosi această politică pentru deznaționalizarea românilor din Basarabia. Obiectivele imperiale au fost constant realizate pe parcursul întregii perioade de ocupație sovietică nu doar prin intermediul instituțiilor de stat și a mijloacelor laice, dar și prin contribuția Patriarhiei Ruse, oricât de paradoxal ar fi. Însăși Patriarhia Rusă, fiind mult reprimată de autoritățile sovietice, s-a conformat situației de supunere, activând tacit în vederea susținerii "regimului ateist" și opririi spiritualității naționale din Basarabia.

Romeo Cemîrtan, dr. în Teologie Ortodoxă